

KIRGIZ TÜRKÇESİNDE ASLİ ÜNLÜ UZUNLUKLARI

Cıldız ALİMOVA*

ÖZET

Türk dilinde asli uzunlukların düzenli olarak Türkmen, Halaç ve Yakut lehçelerinde korunduğu bilinmektedir. İkincil uzun ünlüler bakımından zenginlik gösteren Kırgız Türkçesinde de bu uzunlukların yanı sıra dağınık ve düzensiz olsa da asli uzun ünlülerin korunduğu örneklere rastlamak mümkündür. Biz bu makalede Kırgız edebi yazı dilinde asli uzunlukların korunduğu kelimeleri ortaya koymaya çalıştık.

Anahtar kelimeler: asli uzun ünlüler, Kırgız Türkçesi.

ORİGİNAL VOWEL LENGHTS IN KIRGIZ TURKISH

ABSTRACT

It is known that Turkmen, Halaç and Yakut dialects have regularly saved the original vocal lengths in Turkic. In Kyrgyz dialect, which is rich in the secondary long vowels, it is possible to observe samples of these original vocal lengths, although untidy and unsystematic. In this article, we try to figure out the words, in which the original vocal lengths are saved in Kyrgyz literary language.

Key words: original long vowels, Kyrgyz dialect

Türk dilinde uzun ünlülerin, birincil ve ikincil uzunluklar olmak üzere iki türü vardır. Ana Türkçedeki asli uzun ünlüler, düzenli bir şekilde Yakut, Türkmen ve Halaç Türkçelerinde korunmuştur. Genellikle asli uzun ünlülerin kısaldığı diğer lehçelerde ise düzensiz ve dağınık bir şekilde olsa da asli uzunlukların korunduğu örneklere rastlamak mümkündür¹.

Kırgız Türkçesindeki ünlü uzunluklarının büyük çoğunluğu sonradan meydana gelen ikincil uzunluklardır, fakat bu ikincil uzunlukların yanı sıra birincil uzunlukların az da olsa örnekleri görülmektedir. Kırgız Türkçesinin imlasında, uzun ünlüler (asli veya ikincil) ikiz ünlü ile gösterilir (*aaarı* < *āarı* 'arı'; *oor* < *agır* 'ağır').

Kırgız Türkçesindeki asli uzunluklar konusuna girmeden önce, kısaca ikincil uzunluklara değinelim:

Kırgız Türkçesindeki ikincil uzunluklar, çeşitli ses gruplarının büzülmesi ve erimesi neticesinde ortaya çıkmıştır. Bu uzun ünlüler,

---

* Doktora Öğrencisi, E.Ü. Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Lehçeleri, cildizalimova@yahoo.com.tr

¹ Ayrıntılı bilgi için bk. (TEKİN 1995)

hem Türkçe, hem alıntı kelimelerde görülmektedir (BAŞDAŞ 2002, 67-75; KUDAYBERGENOV 1980, 18-37; GÜLENSOY 2004, 21-29; KASAPOĞLU 2005, 43-53; AHMATOV 1978, 31-35; ÖNER 1998, 5-6). Kırgız gramer kitaplarında asli uzunluklardan ziyade genellikle ikincil uzunluklardan bahsedilmektedir (İkincil uzunlukların oluştuğu aşağıdaki kelimelerin bir kısmı Türk dili kökenli, bazıları ise alıntıdır).

ā (aa)

- ā < V g V : ET. *bagatur*> Krg. *baatır* “bahadır”; Moğ. *kagalga*> Krg. *kaalga* “kapı”; Moğ. *sagadag*> Krg. *saadak* “sadak”; *maga*> *maa* “bana”; *saga*> *saa** “sana”; ET. *sagım*> Krg. *saam* “sağım”;
- ā < V ɲ V : ET. *yañak*> Krg. *caak* “yanak”;
- ā < V h V : *baa+la*> *baala*- “paha biçmek”; *şaar* “şehir”; *maal* “mahal”; *zaar* “zehir”; *kaar* “kahır”;
- ā < V g : ET. *yag*-> Krg. *caa*- “yağmak”;
- ā < V h : *şaa* “şah”;

ē (ee)

- ē < V g V : ET. *yegen*> Krg. *ceen* (1183) “yeğen”; ET. *egir*-, *eger*-> Krg. *eer-çi*- “takip etmek”;
- ē < V y V (< V d V): ET. *eder*> Krg. *eer* “eyer”;
- ē < V ñ V : ET. *meñi*, *meyi*> Krg. *mee* “beyin”; ET. *eñek*> Krg. *EEK* “çene”;

Kırgız Türkçesinde, alıntı kelimelerde kelime ortasındaki /y/ ve /h/ ünsüzlerinin erimesiyle /ee/ oluşur: *neet* (6830) “niyet”; *mīhr*> *meer* “şevkat”;

ō (oo)

- ō < V g V : ET. *agır*> Krg. *oor* “ağır”; ET. *bagır*> Krg. *boor* “bağır”; ET. *yagı*> Krg. *coo* “düşman”; ET. *takıgu*> Krg. *took* “tavuk”; ET. *buzagu*> Krg. *muzoo* “buzluğu”; ET. *agız*> Krg. *ooz* “ağız”; ET. *yogun*> Krg. *coon* “yoğun”; ET. *bogaz*, *boguz*> Krg. *booz* “hamile”;
- ō < V g : ET. *ag*-> Krg. *oo-dar-dı* “ağmak”; ET. *agna*-Krg. *oona*- “ağnamak”; ET. *bag*> Krg. *boo* “bağ”; ET. *sag*> Krg. *soo* “sağlam”; ET. *tag*>

* Kırgız Türkçesinde “maa”, “saa” şekilleri ağızlarda söylenmektedir. bk. (KUDAYBERGENOV 1980, 22)

Krg. **too** “dağ”; ET. **sargı**> Krg. **sooru** “sağrı”;
ET. **yaylag**> Krg. **cayloo** “yayla”; ET. **tolgag**>
Krg. **tolgoo** “sancı”;

ö (öö)

ö < V g V : ET. **küdegü**> Krg. **küyöö** “damat”; EMOğ.
ergügö> Krg. **örgöö** “dügün obası”;

ö < V ñ V : ET. **süñük**> Krg. **söök** “kemik”; ET. **köñül**>
Krg. **köön*** “gönül”; ET. **möñre**-> Krg. **möörö**-
“böğürmek”;

ö < VvV < VbV: ET. **tebe**> Krg. **töö** “deve”

Kırgız Türkçesinde alıntı kelimelerin sonundaki /h/ sesinin erimesiyle de uzun /öö/ oluşur: **künöö** “günah”;

Alıntı kelimelerdeki /v/nin erimesiyle de Kırgız Türkçesinde uzun /oo/ oluşur: **coop** “cevap”; **doo** “dava”; **doolbas** “davul”;
aloolon- “alevlenmek”; **döö** “dev”;

ü (uu)

ü < V g V : ET. **agu**> Krg. **uu** “zehir”; ET. **yaguk** “yakın”>
Krg. **cuuk** “keçke cuuk” “akşama doğru”; ET. **soguk**> Krg. **suuk** “soğuk”; ET. **bogun**> Krg. **muun** “boğum”; ET. **yogur**-> Krg. **cuur**-
“yoğurmak”;

ü < V g : ET. **bugra**> Krg. **buura** “buğra”; ET. **bugday**> Krg. **buuday** “buğday”; ET. **kugu**>
Krg. **kuu** “kuğu”; ET. **urug**> Krg. **uruu**² “soy”;
ET. **bog**-> Krg. **buu**-> **buul**- “boğmak,
boğulmak”; ET. **togra**-> Krg. **tuura**-
“doğramak”; ET. **tog**-> Krg. **tuu**- “doğmak,
doğurmak”; ET. **oglan**> Krg. **uul** “oğlan”; ET.
kogla~kowl-> Krg. **kuu**- “kovmak”; ET.
ulug> Krg. **uluu** “büyük”; ET. **katıg**> Krg.

* Kırgız Türkçesinde hem **köñül**, hem **köön** şekilleri de kullanılmaktadır.

² Kırgız Türkçesinde “soy” anlamını taşıyan **urug** kelimesinin anlamını, hem **uruu**, hem de **uruk** kelimeleri vermektedir.

	katuu “kati”; ET. azıg > Krg. azuu “azı dişi”; ET. yılıg > Krg. ciluu “ılık”;
ū << V b	: ET ab~aw > Krg. uu “av”; ET. sub~suw > Krg. suu “su”;
ü (üü)	
ü < V g V	: EMoğ. serigün > Krg. serüün “serin”;
ü < V g	: ET. elig > Krg. eliü “elli”; ET. sevig > Krg. süyüü “sevgi”; ET. tirig > Krg. tirüü “diri”; ET. keçüg > Krg. keçüü “geçit”; ET. kiçig > Krg. kiçüü (4150) “küçük”;

Kırgızcadaki Asli Ünlü Uzunlukları:

Toktosun Ahmatov, birincil uzunlukların Kırgız Türkçesinin sadece bazı ağızlarında olduğunu belirtir (AHMADOV 1978, 31). Talat Tekin ise dağınık bir şekilde Kırgız Türkçesinde birincil uzunlukların kalıntılarına rastlamanın mümkün olduğunu söylemektedir (TEKİN 1995, 38).

Biz bu araştırmamızda Kırgız yazı dilindeki asli uzunlukların korunduğu kelimeleri ortaya koymaya çalıştık. İncelememizde, tarihî lehçelerin yanı sıra Yakut, Türkmen ve Halaç lehçeleri ile de karşılaştırmalar yaptık.

Tespit edilen asli uzunlukların bulunduğu kelimeleri verirken bazen üç lehçenin hepsinde değil, sadece birinde korunduğu için tek bir lehçeden örnekler verilmiştir.

aaarçı- ‘temizlemek’:

ET. **ārit-** (TUNA 1960, 252); Koyb. **ārah, ārah** ‘temiz’ (TEKİN 1995, 172); EAT. **ārin-** ‘temizlenmek’ (KORKMAZ 2005, 449);

aaarı ‘bal böceği’:

Tkm. **arı** (HAMZAYEV 1962, 54); Hal. **hāarı** (DOERFER 1980,122); Yak. **ıñırıa** (SLEPTSOV 1972, 527); Gag. **ārı** (SEVORTYAN 186); Hak. **aar** (BASKAKOV 1953, 11); EAT. **āru** (KORKMAZ 2005, 449);

baarı ‘hepsi’ (< **bār+ı**) ‘var, mevcut’:

Tkm. **bār** (HAMZAYEV 1962, 71); Hal. **vār** (DOERFER 1980, 122); Yak. **bār** (SLEPTSOV 1972, 55); ET. **bār** (TUNA 1960,

220; CLAUSON 1972, 623); EAT. **vār** (KORKMAZ 2005, 451); TTK.Ağz. **va:r** 'var' (ERDEM 2003, 89)

bayla- (<bā-la-)³ 'bağlamak, düğümlemek':

Tkm. **bāg+la-** (HAMZAYEV 1962, 63); Hal. **vā^a**-(DOERFER 1980, 212); ET. **bā-mış** (TUNA 1960, 220); TTK.Ağz. **ba:ğla-** 'bağlamak' (ERDEM 2003, 96)

caa 'yay':

Tkm. **yāy** (HAMZAYEV 1962, 838); Yak. **sā** (SLEPTSOV 1972, 304); ET. **yā** (CLAUSON 1972, 869); EAT. **yā~yāy** (KORKMAZ 2005, 451);

caat 'yad, yabancı':

Tkm. **yāt** (HAMZAYEV 1962, 858); ET. **yāt** (CLAUSON 1972, 883); DLT. **yāt** (TEKİN 1995, 103)

ilaaçın 'doğan, şahin':

Tkm. **lāçın** (HAMZAYEV 1962, 413); ET. **lāçın** (CLAUSON 1972, 763); DLT. **lāçın** (TEKİN 1995, 101)

iraak 'ırak, uzak':

Tkm. **yırāk** (HAMZAYEV 1962, 364); Hal. **yırāk~hirāk** (DOERFER 1980, 226, 132); Yak. **ırāh** (SLEPTSOV 1972, 528); ET. **ırāk** (CLAUSON 1972, 214)

taanı- 'tanımak':

ET. **tānuk** (TUNA 1960, 261); OY. **tānuk-luk** "şahit", (Yaz. III,2); Koyb. **tāneş** < **tāni-** (TEKİN 1995, 48); EAT. **tāniş-** (KORKMAZ 2005, 451); TTK.Ağz. **ta:nı-** 'tanımak' (ERDEM 2003, 87)

taarın- 'darılmak':

Tkm. **dārık-** "rahatı, huzuru kaçmak" (HAMZAYEV 1962, 239); ET. **tārık-** (TUNA 1960, 261; CLAUSON 1972, 540);

³ Kelimenin kökünün Eski Türkçede **bā-** fiili olduğu açıktır. Ancak, Kırgızcadaki **bayla-** biçiminin hangi morfelemlerle oluştuğunu izah etmek oldukça güçtür. Akla ilk şu gelebilir: **bā-g+la-**. Böyle bir yapının günümüz Kırgızcasında **boola-** gibi bir şekilde karşımıza çıkması gerekir. Neticede, böyle bir **boola-** fiili Kırgızcada mevcuttur. O hâlde, **boola-** (< bā-g+la-) fiilinin yanı sıra Kırgızcada yaşayan **bayla-** 'bağlamak, düğüm atmak' fiilinin yapısı başka bir türeme ile açıklanmalıdır. Burada Türk dilinin fiilden fiil yapan (sıklık) -(A)LA- ekinin (TTk. *eş-ele-*, *kov-ala* = Krg. *kayt-ala-* 'bir şeyi tekrar yapmak', *kuv-ala-* 'kovalamak', *korgo-lo-* 'kurtulmaya çabalamak') kullanılmış olduğunu varsayabiliriz: **bā-la-** > **bayla-**.

taaceñe < **tây+ceñe**, ‘dayının eşi’ **taacezde** < **tây+cezde** ‘teyzenin eşi’⁴: Tkm. **dâyı** ‘dayı’ (HAMZAYEV 1962, 235); Hal. **dâyı** (Hal. Szl. 104); Yak. **tây** (SLEPTSOV 1972, 391); TTK. Ağz. **da:yı** ‘dayı’ (ERDEM 2003, 86)

bee ‘kısrak’:

Yak. **bie** (SLEPTSOV 1972, 72); DLT. **bî** (TEKİN 1995, 105)

ceek (< **cē-k**) ‘obur’

ET. **yēk** ‘şeytan, obur’ (CLAUSON 1972, 909-10);

keçee ‘dün’:

Tkm. **gıce** ‘gece’ (HAMZAYEV 1962, 170); Yak. **kiehe** ‘akşam’, **kiehē** ‘akşamki’ (SLEPTSOV 1972, 170); ET. **kiçē** ‘gece, dün’ (TUNA 1960, 263, CLAUSON 1972, 694);

kee (**keebir** ‘bazı, başkası’, **keede** ‘bazen’) ‘bazı’:

Tkm. **kē>kēbir** ‘kimi, diğeri, başkası’ (HAMZAYEV 1962, 407)

kıykır- ‘haykırmak, bağırmak’:

Tkm. **gıkır-** ‘haykırmak, bağırmak’ (HAMZAYEV 1962, 220); Yak. **kıkırda-** ‘gıcırdamak’ (SLEPTSOV 1972, 612);

kıymıl-da- ‘hareket etmek’:

Tkm. **gımıl-da-** (HAMZAYEV 1962, 225);

kıyşık ‘eğri, yamuk’:

Tkm. **gışık** (HAMZAYEV 1962, 231); DLT. **kış-** ‘meyletmek, sapmak’ (TEKİN 1995, 176)

sıy, sıy+la- ‘hürmet, saygı’; ‘hürmet etmek’:

Tkm. **sıla-** (HAMZAYEV 1962, 622); Tat. **sıy, sıyla-** (GANİYEV 2005, 491-492), Kzk. **sıy+la-** (KOÇ 2003, 500);

sıypa- ‘sıvazlamak’:

Tkm. **sıpa-** (HAMZAYEV 1962, 624);

iyin ‘in, yuva’:

⁴ Kırgızcada ana tarafından akrabalığı bildirmek için *ene* ‘ana’, *ata* ‘baba’ *ece* ‘abla’, *ake* ‘ağabey’, *ceñe* ‘yenge’ ve *cezde* ‘enişte’ gibi akrabalığı bildiren kelimelerden önce ‘**tay**’ kelimesi getirilir ve anne akrabaları *tayene* ‘anneanne’, *tayata* ‘dede’, *tayake* ‘dayı’, *tayece* ‘teyze’ ve dayı, teyze eşleri de aynen ‘*taaceñe*’, ‘*taacezde*’ olarak adlandırılır.

Tkm. **hîn** (HAMZAYEV 1962, 713); Hal. **hi'n** (DOERFER 1980, 131); Yak. **in** (SLEPTSOV 1972, 142); DLT. **in, yin** (TEKİN 1995, 105); EAT. **in** (KORKMAZ 2005, 452);

iyik < **ik** 'iğ':

Tkm. **ik** (HAMZAYEV 1962, 333); Çuv. yike (BAYRAM 2007, 92); DLT. **ik, yik** (TEKİN 1995, 76)

çiyki < **çik** 'çiğ, az pişmiş':

Tkm. **çiğ** "ıslak, pişmemiş, ham" (HAMZAYEV 1962, 747); Yak. **sik** < **çik** "nem, rutubet, ıslaklık" (SLEPTSOV 1972, 322);

çooçu- 'ürkmek, korkmak':

Hal. **sü'çuq** "ürkme, sıçrama" (DOERFER 1980, 191); DLT. **söçü-** "sıçramak, ürkmek" (TEKİN 1995, 82)

sool- 'solmak':

Tkm. **sol-** (HAMZAYEV 1962, 602); Hal. **sü'lu-** "solmak" (DOERFER 1980, 191); Yak. **uol-** "solmak" (SLEPTSOV 1972, 437);

böö 'örümcek':

Tkm. **möy** "zehirli örümcek" (HAMZAYEV 1962, 449); DLT. **bî** (TEKİN 1995, 105)

köörük 'körük':

Tkm. **körük** (HAMZAYEV 1962, 399); Yak. **küörük, küöt** (SLEPTSOV 1972, 199);

köödön 'göğüs, gövdenin üst kısmı, beden':

Yak. **küön** "göğüs", **ködögör** "şişman adam" (SLEPTSOV 1972, 199, 179);

uuk 'çadırın üst direği':

Tkm. **ük** (HAMZAYEV 1962, 672); ET. **üg** (CLAUSON 1972, 76);

buu 'buğu'⁵

⁵ Kırgız Türkçesinde /agu/, /ogu/, (ugu/, /ug/, /og/, /ıg/, /uw/ ses gruplarında iki ünlü arasındaki veya sondaki **g** ünsüzünün erimesiyle uzun **ü** (**uu**) ünlüsü ortaya çıkmıştır. Makalede asli uzunluk olarak gösterdiğimiz **büğü>buu** "buğu" ve **tüğü > tuu** "sancak, bayrak" kelimelerindeki uzun **ü** sesi, ya ses grubunun büzülmesinden dolayı meydana gelmiş, ya da asli uzunluğu muhafaza etmiştir. Orta Türkçe döneminde "buğu" kelimesinin **bü** olarak geçmesi böyle düşünmemize neden olur.

Tkm. **būğ** (HAMZAYEV 1962, 11); DLT. **bū; būla-** “pişirmek“

buurçak ‘bezelye, burçak, nohut’:

ET **burçak** < ? **būr-** (CLAUSON 1972, 357);

cuu- ‘yıkamak’:

Tkm. **yuv-** (HAMZAYEV 1962, 829); Hal. **yū-** (DOERFER 1980, 228); Yak. **sūy-** (SLEPTSOV 1972, 346); EAT. **yū-** (KORKMAZ 2005, 455; TTK. Ağz. Yu: -‘yıkamak’ (ERDEM 2003, 95)

kuura- ‘kurumak’:

Tkm. **gūra-** < **kūra-** (HAMZAYEV 1962, 206); Yak. **kūr-** < **kūri** (SLEPTSOV 1972, 195);

kuut ‘çiftleştirme’:

Tkm. **küyse-** “arzu etmek“ (HAMZAYEV 1962, 402); YUyg. **kūsu-** ‘kızışamak, dişi istemek‘ (JARRING 1964, 179);

tuu ‘sancak, bayrak’:

Tkm. **tūğ** (HAMZAYEV 1962, 659); DLT **tūğ** (CLAUSON 1972, 464);

küüldö- ‘tınlamak, uğuldamak’:

Yak. **kügünee-** “gürültü yapmak“ (SLEPTSOV 1972, 202);

tüydök < **tülüg** ‘yumak’:

Tkm. **tüy** < ***tū** (HAMZAYEV 1962, 663); Yak. **tū** (SLEPTSOV 1972, 416); DLT. **tū** (TEKİN 1995, 185).

Kırgızca **tuu** kelimesinin hem Eski Türkçede (**tūğ**) hem de günümüz Türkçesinde (**tūğ**) uzun ünlülü olması, bu kelimenin Kırgızca şeklini de asli uzunluk olarak düşünmemizi sağlar.

SONUÇ

Ana Türk dilinde varlığı bilinen uzun ünlülerin, günümüzde düzenli olarak Türkmen, Halaç ve Yakut lehçelerinde korunduğu bilinmektedir. Kırgızcada ise, ikincil uzunlukların yanı sıra, bazı kelimelerde eski asli uzunlukların da saklandığı görülmektedir.

Kırgızcadaki örnekler incelendiğinde;

- a. Kırgız Türkçesindeki asli uzunlukların daha çok “l, m, n, r” (vokal-konsonant) ünsüzlerden önce ya da sonra korunduğu görülmektedir.
- b. Bazı durumlarda ise asli uzunluklar kısalmış ve kendinden sonra “y” ünsüzü türemiştir. “y”nin türemesi genellikle “ı” ve “i” ünlüsünden sonra görülür ve bu da Kırgız Türkçesinde “ı” ve “i”nin uzunlukları olmadığı içindir.
- c. Kırgız Türkçesinde asli uzun ünlüleri korumuş olan kelimeler şunlardır:

	Düzenli Olarak Uzunluğu Koruyan Lehçeler			Diğer Tarihi ve Yaşayan Lehçelerde
KIRGIZ	HALAÇ	YAKUT	TÜRKMEN	
aarçı- “temizlemek”				ET. ārit- EAT. ārın- Koyb. ārah, ārah “temiz”
aarı “bal böceği”	hā^arı	iñıria	arı	EAT. āru Gag. ārı Hak. ār
baarı “hepsi”	vā^ar	bār	bār	ET. bār EAT. vār
bayla- bağlamak	vā^a-		bāğla-	ET. bā-
bee “kısırak”		bie		DLT. bî
böö “örümcek”			möy	DLT. bî
buu “buğu”			būğ	DLT. bū, būla-
buurçak “bezelye, burçak, nohut”				ET. burçak < bür-
caa “yay”		sā	yāy	ET. yā EAT. yā, yāy
caat “yad, yabancı”			yāt	ET. yāt DLT. yāt
ceek				ET. yēk

'obur'				'şeytan, obur'
cuu- "yıkamak"	yü-	süy-	yuv-	EAT. yü-
çiyki "çiğ, az pişmiş"		sik "nem, rutubet, ıslaklık"	çiğ "ıslak, pişmemiş ham"	
çooçu- "ürkmek, korkmak"	sü°çuq			DLT. söci-
ılaçın "doğan, şahin"			lâçın	ET. lâçın DLT. lâçın
ıraak "irak, uzak"	yirāk hirāk	irāh	yirāk	ET. irāk
iyik "iğ"				DLT. ik, yik
iyin "in, yuva"	hi'n	in	hîn ayn.	DLT. in, yin EAT. in
keçee 'dün'		kiehē 'akşamki'	gīce 'gece'	ET. kiçē 'gece, dün'
kee, keebir "bazı, başkası" keede 'bazen'			kē, kēbir "kimi, diğeri, başkası"	
kıykır- "haykırmak, bağurmak"		kikır-	gikır-	
kıymılda- "hareket etmek"			gimılda-	
kıyşık "eğri, yamuk"			gişık	DLT. kiş- "meyletmek, sapmak"
köödön "göğüs, gövdenin üst kısmı, beden"		küön "göğüs"; ködögör "şişman adam"		
köörük "körük"		küörük	körük	
kuura- "kurumak"		kūr-	gūra-	
kuut "çiftleştirme"			küyse-	YUyg. küsu-
küüldö- "tınlamak, uğuldamak"		kügünee- "gürültü yapmak"		
sıy "hürmet, saygı" sıyla- "hürmet etmek, saygı göstermek"			sıla-	Tat. sıy, sıyla- Kzk. sıyla-
sıypa- "sıvazlamak"			sipa-	
sool- "solmak"	sü°lu-	uol-	sol-	
taaceñe	dāyi	tāy	dāyı	

<i>"dayının eşi"</i> taacezde <i>"teyzenin eşi"</i>				
taanı- <i>"tanımak"</i>				ET. tānuk EAT. tāniş- Koyb. tāneş
taarın- <i>"darılmak"</i>			dārik- <i>"rahatı, huzuru kaçmak"</i>	ET. tārik-
tuu <i>"sancak, bayrak"</i>			tūğ	DLT. tūğ
tüydök < *tū+lüg <i>"yumak"</i>		tū	tüy	DLT. tū
uuk <i>"çadırın üst direği"</i>			ūk	ET. ūg

KISALTMALAR

Alt.	Altay Türkçesi
Çuv.	Çuvaş Türkçesi
DLT	Divanu Lügati't-Türk
EAT.	Eski Anadolu Türkçesi
EMoğ.	Eski Moğolca
ET.	Eski Türkçe
Gag.	Gagavuz Türkçesi
Hak.	Hakas Türkçesi
Hal.	Halaç Türkçesi
Koyb.	Koybal Türkçesi
Krg.	Kırgız Türkçesi
Kzk.	Kazak Türkçesi
Moğ.	Moğolca
Szl.	Sözlük
Tat.	Tatar Türkçesi
Tkm.	Türkmen Türkçesi
TTk.Ağz.	Türkiye Türkçesi Ağızları
Yak.	Yakut Türkçesi
YUyg.	Yeni Uygur Türkçesi

KAYNAKÇA

- AHMATOV Toktosun, C. Mukanbayev 1978, **Azırkı Kırgız Tili**, Frunze
- BASKAKOV N. A. 1953, **Hakasko-Russkiy Slovar**, Gosudarstvennoe İzdatelstvo İnostrannih i Natsionalnih Slovarey, Moskva
- BAŞDAŞ Cahit 2002, “*Kırgız Türkçesinde İkiz Ünlüler*”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, Sayı 139, Ağustos 2002, s.67-75
- BAYRAM Bülent 2007, **Çuvaş Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlük**, Konya
- CLAUSON Sir Gerard 1972: **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish**, Oxford
- DOERFER Gerard, TEZCAN Semih 1980, **Wörterbuch Des Chaladsch**, Budapest
- ERDEM Mehmet Dursun 2003, Anadolu Ağızlarında Görülen Birincil Ünlü Uzunlukları Üzerine, **Journal of Turkish Studies (Türklük Bilgisi Araştırmaları)** Volume 27/II. 2003, 79-110
- GANIYEV F. E. 2005, **Tatar Tilinin Anlatmalı Sözlüğü**, Kazan
- GÜLENSOY Tuncer 2004, **Kırgız Türkçesi Grameri I**, Erciyes Üniversitesi Yayınları: Sayı 143, Bişkek-Kayseri
- HAMZAYEV M. Y. 1962, **Türkmen Dilinin Sözlüğü**, Aşgabat
- JARRING Gunnar 1964, **An Eastren Turki-English Dialect Dictionary**, Lund
- KASAPOĞLU Hülya Çengel 2005, **Kırgız Türkçesi Grameri**, Ankara, Akçağ Yayınları
- KOÇ Kenan, BAYNİYAZOV Ayabek, BAŞKAPAN Vehbi 2003, **Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlük**, Ankara, Akçağ Yayınları
- KORKMAZ Zeynep 2005: “*Eski Anadolu Türkçesinde Asli Ünlü (Vocal) Uzunlukları*” **Türk Dili Üzerine Araştırmalar, I. Cilt**, Ankara, s. 443-458, Türk Dil Kurumu Yayınları
- KUDAYBERGENOV S., A. Tursunov 1980, **Azırkı Kırgız Adabiy Tilinin Grammatikası, I. Bölüm, Fonetika cana Morfolojiya**, Frunze, İlim Bas.
- ÖNER Mustafa 1998, **Bugünkü Kıpçak Türkçesi**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları
- SEVORTYAN Ervant Vladimiroviç 1974, **Etimologičeskiy Slovar’ Turkskih Yazıkov**, Nauka Moskva
- SLEPTSOV P.A. 1972, **Yakutsko-Russkiy Slovar’**, Sovetskaya Entsiklopediya, Moskva
- TEKİN Talat 1995, **Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler**, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi-13, Ankara

---

TUNA Osman Nedim 1960, “*Köktürk ve Uygurcada Uzun Vokaller*”,
Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten, 1960, 213-282